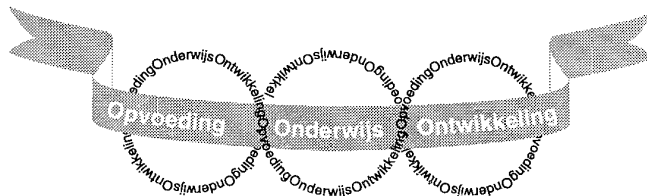

Spelen met puzzels

• door Hedianne Bosch, Amsterdam

Kinderen in de peuter- en kleuterleeftijd zijn doorgaans verzot op speelgoed waarmee ze wat kunnen doen: stapelen, gooien, manipuleren, slaan, inpassen, en ga zo maar door. Ze willen actie. Denken, communiceren en doen gaan hand in hand. Een prachtige uitvinding voor deze ontwikkelingsfase is dan ook: de puzzel. Een puzzel is een multifunctioneel stuk spel materiaal dat een kind op elk niveau kan uitdagen tot grotere motorische en cognitieve competentie. Doel van dit artikel is - uitgaande van de ideeën van met name Feuerstein - enkele aspecten van het puzzelen te belichten die ouders doorgaans niet zo bewust hanteren maar die een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling; en vervolgens een paar alternatieve manieren aan te geven om met puzzels te spelen, zowel individueel als in (klein) groepsverband.

Het basisschema van het maken van een puzzel is eenvoudig: je maakt de stukken los en vervolgens weer tot één geheel. Puzzels bestaan er in zeer eenvoudige varianten (met één grote uitneembare vorm) en zeer complexe (gevorderde jigsaws). De instoppuzzel met één cirkelvorm is zowel cognitief als motorisch erg eenvoudig omdat je kind niet hoeft te kiezen waar

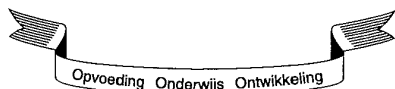
het stukje zal passen (het hoeft niet goed waar te nemen en te vergelijken om tot de juiste beslissing te komen), en omdat een cirkel (mits goed uitgezaagd) op alle manieren in de puzzel past en dus niet rondgedraaid hoeft te worden. Er wordt dus niet veel gevraagd van zijn/haar concentratiespanne, oog-handcoördinatie en probleemoplossingsvaardigheden. De puzzel met een enkele vorm is een variant op andere spelletjes waarin voorwerpen ergens in worden gedaan (bijvoorbeeld een pen in een bakje) en kan gebruikt worden om de begrippen 'in' en 'uit' te veralgemeniseren. Anders wordt het wanneer de keuzemogelijkheden zich uitbreiden naar bijvoorbeeld twee of vier stukjes. Nu moet je kind één van twee strategieën toepassen: eerst goed kijken en dan het stukje in het juiste gat plaatsen; of (lieft systematisch) elk gat uitproberen totdat het stukje ergens past. Het laatste is meer actief en is de spontane strategie van de meeste jonge kinderen. Naarmate de puzzels complexer worden moet je kind meer planmatig gaan handelen om een (bijna of helemaal onbekende) puzzel te kunnen maken. Je kind wordt door de veelheid aan mogelijkheden gedwongen eerst te denken (met inbegrip van goed waarnemen) en dan te doen. Een puzzel die je kind een stapje verder brengt in

zijn of haar ontwikkeling is er een die je kind voor een probleem stelt oftewel uitdaagt om een hoger niveau van competentie te bereiken.

De puzzel als probleem

Waarschijnlijk zul je als ouder niet voortdurend stilstaan bij alle cognitieve en andere voordelen die het maken van puzzels met zich meebrengt. Doorgaans verloopt het puzzelen volgens het hierboven genoemde schema: het doel is de complete puzzel. Maar ondanks deze gerichtheid op het eindproduct zijn veel ouders, en in het bijzonder ouders die met early intervention werken, er tijdens het puzzelen - bewust of onbewust - mee bezig bepaalde denkvaardigheden en attitudes aan te wakkeren bij hun kind die voor zijn/haar verdere leven van zeer grote betekenis zijn. Stel je kind komt tijdens het maken van een puzzel een probleem tegen: Het stukje is gedraaid; een stukje is op de grond gevallen (waar?); twee stukjes lijken qua vorm of afbeelding op elkaar; de juiste plek wordt over het hoofd gezien. Nu kun je dit probleem voor je kind verwoorden (en er daarmee even bij stil staan) en vervolgens je kind aanmoedigen zelf te proberen het probleem op te lossen, waarbij je de minimale hulp biedt die nodig is om tot succes te komen (het is belangrijk je kind uiteindelijk steeds succes te laten ervaren). Als je regelmatig op een dergelijke manier samen met je kind bezig bent (en dit geldt natuurlijk ook voor allerlei andere spelletjes) leert je kind naast de directe vaardigheid in het puzzelen:

- dat er problemen bestaan en dat je die kunt benoemen
- dat een probleem spannend en leuk kan zijn: het spelen met problemen kan minstens even bevredigend zijn als het vinden van de oplossing

Praktisch-pedagogische rubriek van Marja Hodes en Hedianne Bosch

In deze rubriek komen onderwerpen aan de orde die betrekking hebben op ontwikkeling, opvoeding en onderwijs. Ontwikkelingsstappen worden toegelicht aan de hand van concrete opvoedingssituaties. Er worden praktische suggesties gegeven bij tal van early intervention taken op het gebied van denken en communiceren, sociaal gedrag en motoriek. De auteurs besteden gaarne aandacht aan ervaringen en tips van ouders en beroepsopvoeders, evenals aan opvoedkundige vragen. Deze kunnen ingezonden worden bij de redactie van dit blad onder vermelding van de naam van de rubriek.

- dat het waardevol is om zelf te proberen je problemen op te lossen en niet meteen hulp in te roepen en het op te geven
- dat goed waarnemen, het uitproberen van meerdere mogelijkheden, volhouden, vergelijken, controleren etc. belangrijk zijn voor het oplossen van problemen. (Deze vaardigheden zijn als het ware het 'gereedschap' waarmee we denken.)
- dat je zelf heel veel kunt en vaak meer dan je denkt (competent bent).

afmaken
waar
je aan
begonnen
bent

Al deze punten zijn van groot belang voor de ontwikkeling van in onze samenleving zo sterk gewaardeerde zaken als bekwaamheidsgevoelens, intrinsieke motivatie, frustratietolerantie, schoolse vaardigheden, zelfrespect, zelfstandigheid, flexibiliteit.

Het spreekt vanzelf dat - afhankelijk van factoren zoals tijd, vermoeidheid, interesse en persoonlijke behoeften van ouders en kinderen - niet ieder puzzelkwartiertje benut wordt door een kind zoveel mogelijk problemen voor te leggen of alle onderzochte moeilijkheden enthousiast te benoemen. Soms - en misschien vaak - wordt een overbe-

kende puzzel ter ontspanning en vermaak gemaakt. Soms kom je bewust niet tussenbeide om tegevoel te komen aan de actie-drang van je kind of zijn/haar behoefte om het zelf te doen.

Inzicht en motoriek

Een enkele keer help je met opzet niet om eens te zien hoe snel je kind een bepaalde puzzel nu eigenlijk kan maken, of om te observeren met welke aspecten je kind in het bijzonder problemen ondervindt. Het kan bijvoorbeeld zijn dat je kind goed kijkt en de juiste plek kiest maar motorisch vastloopt en dan uit frustratie maar andere plekken gaat proberen of het opgeeft. In dat geval kan het zinnig zijn een tijdlang speciaal stil te staan bij de motorische moeilijkheden en door middel van benoemen, voordoen, fysiek leiden van de hand, en oefenen met divers materiaal de vaardigheden van je kind op dit gebied te vergroten (je kunt bijvoorbeeld steeds maar weer puzzelstukjes ronddraaien totdat ze passen en daar het accent een tijdje op leggen). In de eerste fase van het puzzelen kun je aangepaste puzzels maken (grotere stukken, die ruim passen, met een grote knop of vaak nog beter: zonder knop). Ook is het in het geval dat de motoriek niet parallel loopt aan het inzicht stimulerend voor je kind om soortgelijke spelletjes te doen waarbij het motorische element veel minder een rol speelt, bijvoorbeeld het

matchen van voorwerpen op afbeeldingen of van afbeeldingen op hun schaduw.

De puzzel als doel

Ouders willen meestal dat hun kind de puzzel waar zij/hij mee bezig is ook afmaakt.

Als je kind geen zin meer heeft kan dit diverse oorzaken hebben: de concentratie is op; een ander stuk speelgoed trekt meer; je kind is afgeleid door geluiden in huis of de poes die van tafel springt; je kind vindt de taak saai of veel te moeilijk. Afhankelijk van de oorzaak zullen veel ouders toch vragen de puzzel eerst af te maken voordat er op iets anders overgegaan wordt. Hiermee geef je je kind impliciet de boodschap dat volwassenen het kennelijk belangrijk vinden dat je iets waar je aan begonnen bent ook afmaakt. Dit geldt niet alleen voor het maken van puzzels, maar ook voor het opruimen van je speelgoed, je helemaal aankleden voordat je gaat spelen, alle visite een handje geven, niet weglopen tijdens het eten, etc. Vaak zul je om je kind te motiveren de puzzel af te maken hem of haar ook wijzen op die andere momenten dat even doorzetten belangrijk is. Op den (soms lange) duur wordt de houding van 'iets even willen afmaken' tot een gewoonte die je kind spontaan gaat toepassen waar deze maar nuttig of vereist is. Natuurlijk geldt ook hier weer de kanttekening dat niet elke puzzel onder alle omstandigheden afgemaakt moet worden. Flexibiliteit is ook een zeer noodzakelijke menselijke eigenschap. Soms mag je kind wel spelen tijdens het eten: bijvoorbeeld tijdens het zesgangen diner ter ere van oma's 75^e verjaardag. Soms heb je de verkeerde puzzel gepakt: veel te moeilijk. Dan kun je - liefst 'in overleg' met je kind - halverwege een andere pakken.

Experimenteel spelen met puzzels

Tot hier toe ging het over het resultaatgericht werken met puzzels: hoewel het proces belangrijk is, wordt bewust naar het eindproduct (de complete puzzel) toege-

Mirthe
(VHS-registratie)

werkt. Dit is in mindere mate het geval met de alternatieve puzzelmanieren die ik in de rest van dit artikel aan de orde wil stellen. Dit zijn spelvormen die minder gebruikelijk zijn en die meer gericht zijn op het oefenen in specifieke cognitieve en/of sociale vaardigheden. Eerst noem ik een paar puzzelspelletjes die je individueel met je kind kunt doen. Daarna volgen spelletjes die met kleine groepjes gedaan kunnen worden.

1. Welke Is Weg? Van een voor je kind bekende puzzel verstop je een stukje. Je kind moet nu raden welk stukje er niet meer is (en dus in het lege gat de gevraagde vorm herkennen, bijv. het paard). Leuker wordt het als ouder en kind om de beurt een stukje mogen verstoppen. Als je kind niet kan praten of gebaren om welk stukje het gaat, kun je het verstopte stukje samen met een paar andere stukjes die tot een andere puzzel behoren laten verschijnen en haar of hem vragen het goede eruit te kiezen. Gaat het je kind makkelijk af: dan kun je meerdere stukjes tegelijk wegtoveren.

2. Hoeveel? Dit zijn oefeningetjes die voor, tijdens en na het eigenlijke puzzelen gedaan kunnen worden. Je vraagt aan je kind om hardop tellend alle stukjes uit de (instop-) puzzel te halen. Dan vraag je om het aantal gaten in de puzzel te tellen. Zijn het er evenveel? Is er dus voor elke stukje een gat? Halverwege het terugzetten van de stukjes vraag je hoeveel stukjes er nog nodig zijn om de puzzel weer vol te maken. En een stukje later weer. Zo kun je 'aftellen' van bijvoorbeeld vijf naar één. Je kunt tussendoor nog even laten nachecken of er inderdaad ook nog vijf stukjes liggen ('even controleren'). Als alle stukjes er weer in zitten kun je een andere puzzel erbij nemen en je kind vragen eerst op het oog te schatten in welke puzzel meer stukjes zitten. Gaat dat niet, dan moet er weer geteld worden (op een systematische manier). Je kunt je kind ook nog vragen: 'Welke puzzel wil je liever, één met veel stukjes, of één met weinig stukjes?'

3. Speurpuzzelen. Leg de stukjes van een aan je kind bekende instoppuzzel verspreid door de huiskamer en redelijk zichtbaar neer. Laat je kind de lege puzzel zien en vraag hoeveel en eventueel ook welke stukjes er missen. Ga dan samen op zoek. Dit kan desgewenst ook met een ander kind samen gedaan worden. Je kunt er eventueel een wedstrijdement in brengen: wie vindt de meeste stukjes? Jammer dat papa altijd verliest! Misschien ontbreekt er aan het eind nog een stukje: welke zou dat zijn? Waar in de kamer hebben we nog niet gezocht?

4. Wijs Maar Aan. Dit is voor de niet-kijkers, die op goed geluk stukken in puzzels willen plaatsen, ook al is het gat veel te klein of ook al heeft het gat een totaal andere vorm. Haal alle stukjes uit de puzzel. Houd de puzzel rechtop en laat één stukje boven de puzzelplank verschijnen. Laat je kind aanwijzen waar het stukje zal passen zonder het stukje te pakken. Dit is dus een soort visueel matchen waarbij gericht gekeken en vergeleken moet worden. Wijst je kind goed aan, dan mag hij/zij het stukje erin doen. Als er nog maar één stukje ontbreekt kun je vragen: 'Zijn we klaar?' of 'Is de puzzel nu af?' En als je kind 'Ja' zegt maak je hem/haar bewust van het onvolledig zoekgedrag. Je kunt voordoen hoe je systematisch zoekt en legt het belang uit van controleren van iets dat je hebt gedaan.

5. De Grabbelton. Dit is een groepsspelletje voor twee tot vijf kinderen. Doe alle stukjes van een puzzel in een grabbelton of -zak en laat de kinderen om de beurt een stukje eruit halen en in de puzzel leggen. Benadruk dat er maar één stukje tegelijk gepakt mag worden.

6. De Zingpuzzel. Een spelletje voor een kleine groep of voor ouder en kind. Praat over de dingen die op de puzzel te zien zijn, bijvoorbeeld boerderijdieren. Welke geluiden maken de dieren? Welke dieren zijn bruin? Welk dier is het grootste? Waar is de koe? Welk dier vind jij het

liefst? Hoeveel dieren staan er op de bovenste rij? Enz. Haal vervolgens een stukje uit de puzzel. Verstop het. Vraag welk dier weg is. Wie het raadt mag het terugzetten en 'krijgt' een liedje over dit dier: dit wordt gezamenlijk gezongen en met gebaren uitgebeeld. Daarna een volgend dier verstoppen.

7. Wie Heeft De ... De stukjes van een puzzel worden eerlijk verdeeld onder de aanwezige kinderen (eventueel kunnen ze dit zelf doen). De kinderen moeten nu goed opletten want er wordt steeds gevraagd 'Wie heeft de (naam van het puzzelstuk)? Wie het heeft mag het in de puzzel plaatsen. Dit is een simpele variant van bingo. Je kunt het ook doen als onderdeel van het aanleren van vormen. Je presenteert een groepje een puzzel met de vier basisvormen (cirkel, enz.). Vier kinderen hebben elk een stuk. 'Wie heeft de driehoek?'. De bedoeling is dat alle kinderen actief zoeken wie de driehoek heeft (en zo duidelijk maken dat ze weten wat dat is).

Tot slot

Met puzzels kun je veel doen. In feite kun je, als je er plezier in hebt samen met je kind te spelen en te ontdekken, steeds weer nieuwe spelmogelijkheden en probleempjes creëren. Wat doet je kind als je het puzzelbord ondersteboven keert (gaten naar de tafel) vlak voordat het de stukjes erin gaat stoppen? En kijk eens hoe je kind reageert als je een verkeerd stukje tussen de stukjes van een puzzel stopt. Gaat het eindeloos proberen het erin te krijgen of ziet je kind dat er iets niet deugt, en hoe laat het dat blijken? En gaat je kind zoeken als je expres een stukje weg hebt gehaald? Een echte beloning voor ouders is het als hun kind hun problemen gaat voorleggen. En er dan - zoals mijn vijfjarige dochter met Down's syndroom, Mirte, laatst deed - vol enthousiasme bij vermeldt dat het 'een hele moeilijke' is.

om
beurten
een stukje
verstoppen

aantal
gaten in
de puzzel
tellen